

Περίληψη 5 της Έρευνας TransSOL: Διεθνική αλληλεγγύη στη δημόσια σφαίρα

Ανάλυση Μέσων Ενημέρωσης: Συλλογικές ταυτότητες και δημόσια αλληλεγγύη (WP5)

Εισαγωγή

Σε ένα αρχικό επίπεδο, και όπως παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ, η κοινή γνώμη φαίνεται να διατηρεί μια θετική στάση απέναντι στους πρόσφυγες. Με αφετηρία την απόφαση της Γερμανίας για «ανοιχτά σύνορα», η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη παρουσιάζεται ενισχυμένη, ιδιαίτερα, από όταν τα φαινόμενα των ανθρωπίνων τραγωδιών εξαπλώθηκαν πέρα από τα σύνορα χωρών προς την καρδιά της Ευρώπης. Τον Σεπτέμβριο του 2015, στις εφημερίδες, οι αναφορές στην «Κουλτούρα του Καλωσορίσματος» ήταν ενθουσιώδεις, αναδεικνύοντας την ισχυρή αλληλεγγύη των πολιτών προς τους πρόσφυγες. Ωστόσο, τα γεγονότα που ακολούθησαν, όπως οι τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παρίσι, άφησαν πίσω τους μια αυξανόμενη πολιτική αντιπαράθεση σχετικά με τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος και την ένταξη των προσφύγων, με μια παράλληλη αναδίπλωση στο εθνικό πλαίσιο. Το συγκεκριμένο πακέτο εργασίας του ερευνητικού προγράμματος TransSOL αναδεικνύει τη διαφωνία μεταξύ πολιτικών και άλλων φορέων, δείχνοντας πως οι λαοί της Ευρώπης, και ιδιαίτερα η πολιτική τους ηγεσία, ενώ στο παρελθόν παρουσιάζονταν ενωμένοι σε ζητήματα αλληλεγγύης, πλέον αντιμετωπίζουν δυσκολίες τόσο στην ερμηνεία όσο και στην εφαρμογή της αλληλεγγύης, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Τα Στοιχεία και η Ανάλυσή τους

Ένας γενικός ορισμός της αλληλεγγύης εστιάζει στην προθυμία μας να μοιραζόμαστε πόρους με άλλους. Αυτό φαίνεται να αποτελεί

μια ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο στον διάλογο για τους πρόσφυγες που φτάνουν σε εμάς έχοντας, πολλές φορές, χάσει ή αφήσει πίσω τους σε μη ασφαλείς ή εμπόλεμες χώρες όλα τους τα υπάρχοντα, ακόμη και μέλη της οικογένειάς τους. Και το πόσο σχετική είναι η παραπάνω παράμετρος, επιβεβαιώνεται δραματικά από το πλήθος των ατόμων που αιτήθηκε άσυλο στα μέσα του 2015. Σε εκείνη τη χρονική περίοδο, η αποκαλούμενη προσφυγική «κρίση» τροφοδοτήθηκε από την απόφαση της γερμανίδας καγκελαρίου Άνγκελας Μέρκελ να αναστείλει τον Κανονισμό του Δουβλίνου που απαιτούσε από τους αιτούντες άσυλο να εγγράφονται στο κράτος πρώτης εισόδου στην ΕΕ. Αυτό σήμαινε πως μπορούσε να απαγορευθεί η είσοδος προσφύγων στα σύνορα των υπολοίπων κρατών, ενώ με την αναστολή του Κανονισμού, οι πρόσφυγες μπορούσαν πια να μετακινηθούν ελεύθερα προς τη Γερμανία. Η απόφαση αυτή αρχικά έτυχε θερμής υποδοχής, ως μια ιστορική νίκη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενάντια στα εθνικά συμφέροντα, αλλά αργότερα αμφισβητήθηκε έντονα, ως ένα μέτρο αφελές και ανεύθυνο, που άνοιξε τις πόρτες σε τρομοκράτες και σε οικονομικούς μετανάστες από χώρες που ήταν ασφαλείς και συνεπώς δεν έχριζαν βοήθειας. Συνολικά, το μεγάλο κύμα προσφύγων που εισήλθε στην ΕΕ τον Σεπτέμβριο του 2015 και τους μήνες που ακολούθησαν, δημιούργησε ακόμα μια λύδια λίθο για την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη, η οποία είχε ήδη διαβρωθεί από τις προηγούμενες κρίσεις. Είναι ακριβώς αυτή η αμφισβήτηση της αλληλεγγύης, στην οποία επικεντρώνεται το πέμπτο πακέτο εργασίας TransSOL.

Η αμφισβήτηση των εκάστοτε προσφυγικών πολιτικών λαμβάνει χώρα συνήθως στα ειδησεογραφικά μέσα, όπου τα θέματα παρουσιάζονται είτε με τον έναν είτε με τον άλλον τρόπο, και τα επιχειρήματα μαζί με τους υποστηρικτές ή τους επικριτές τους γίνονται γνωστά στο ευρύ κοινό. Μελετώντας την αμφισβήτηση της αλληλεγγύης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το TransSOL προσθέτει στην ήδη υπάρχουσα πολιτική και ακαδημαϊκή συζήτηση, που έχει επικεντρωθεί στην «κρίση» και τους πρόσφυγες. Συγκεκριμένα, οι ερευνητικές ομάδες του TransSOL εφαρμόζοντας την «ανάλυση πολιτικών διεκδικήσεων», η οποία συμπληρώθηκε από ανάλυση σχολίων χρηστών του Facebook, προσπάθησαν να διαπιστώσουν ποιοι είναι υπέρ της αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες, και σε ποια βάση.

Διχασμένοι στην αλληλεγγύη: Ανάμεσα στην «Κουλτούρα Καλωσορίσματος» και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών

Στον διάλογο στα ΜΜΕ για την προσφυγική αλληλεγγύη συνήθως (και ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων) πρωταγωνιστούν πολιτικοί παράγοντες, οι οποίοι, την ίδια στιγμή, φαίνεται να μην παρέχουν ανάλογη πραγματική στήριξη. Αντίθετα, οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών οι οποίοι είναι θερμοί υποστηρικτές της αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες παραμένουν λιγότερο προβεβλημένοι.

Συγκεκριμένα, οι διεκδικήσεις το 2015 ήταν περισσότερο υπέρ της αλληλεγγύης από ό,τι ήταν το 2016 (Διάγραμμα 1). Μελετώντας τις καμπύλες των διαγραμμάτων και τη συσχέτιση τους με τα γεγονότα, προκύπτει ότι οι πτώσεις μπορούν να συνδεθούν άμεσα με τις επιθέσεις στο Παρίσι στις 13 Νοεμβρίου του 2015 και με

τα γεγονότα της παραμονής της Πρωτοχρονιάς στην Κολωνία. Δίνοντας στους πρόσφυγες την εικόνα των τρομοκρατών ή των κακοποιών, τα γεγονότα αυτά οδήγησαν σε σημαντική μείωση της αλληλεγγύης παραχωρώντας έδαφος στους επικριτές της και κεφαλαιοποιώντας τους φόβους της κοινωνίας σχετικά με την τρομοκρατία και την ξενοφοβία.

Οι πολιτικοί φορείς πρωταγωνίστησαν στον διάλογο: Στο 72% των διεκδικήσεων που κωδικοποιήσαμε, οι πολιτικοί φορείς (πχ εκπρόσωποι θεσμών κρατικού-τύπου, όπως βουλευτές και υπουργοί, μέλη εκτελεστικών οργανισμών, δήμαρχοι, μέλη περιφερειακών κοινοβουλίων, φορείς του ΟΗΕ ή της ΕΕ) ήταν οι φορείς των διεκδικήσεων. Οι υπόλοιποι φορείς ήταν εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών με την ευρύτερη της έννοια (πχ σωματεία εργαζομένων, ΜΚΟ, πολιτικές ομάδες και οργανώσεις, πολίτες ή και η εκκλησία), ερευνητικά ινστιτούτα, εταιρείες και άλλοι οικονομικοί παράγοντες, μέσα ενημέρωσης και δημοσιογράφοι ή διασημότητες. Μελετώντας τον τρόπο με τον οποίο προωθήθηκε η αλληλεγγύη από τις δυο ομάδες φορέων δράσης (πολιτικών και μη) στις χώρες της έρευνας προκύπτει ένας διαχωρισμός: ενώ ακολουθούν παρόμοιες τάσεις, οι πολιτικοί φορείς παρουσιάζονταν, κατά μέσο όρο, πολύ περισσότερο αρνητικοί από ό,τι οι υπόλοιποι φορείς διεκδικήσεων (Διάγραμμα 2).

Οι φορείς σε εθνικό επίπεδο ήταν οι περισσότερο προβεβλημένοι (61% όλων των διεκδικήσεων) (Διάγραμμα 3 και Διάγραμμα 4), ενώ οι φορείς σε περιφερειακό (19%) και σε υπερ-εθνικό επίπεδο (20%) ήταν λιγότερο προβεβλημένοι (αν και οι δυο σχεδόν στον ίδιο βαθμό). Στο ζήτημα της αλληλεγγύης, τα μεγαλύτερα επίπεδα εντοπίζονται στην περιφέρεια, συνθήκη που υποδηλώνει ότι οι φορείς εκείνοι που έρχονται σε άμεση επαφή με τους πρόσφυγες (όταν φτάνουν σε σταθμούς τρένων ή αποβιβάζονται στα νησιά

τους) είναι περισσότερο πιθανό να τους υποστηρίξουν. Σε επίπεδο εθνικό, τα νούμερα είναι πιο απογοητευτικά, γεγονός που αντανακλά την ισχυρά αρνητική τάση μεταξύ των φορέων εθνικής εμβέλειας. Ωστόσο, όποτε ο φορέας ήταν γηγενής (από τη χώρα για λογαριασμό της οποίας ήταν η διεκδίκηση) η υποστήριξη της αλληλεγγύης υπήρξε μεγαλύτερη από ό,τι στις περιπτώσεις όπου οι εθνικοί φορείς κατάγονταν από άλλες χώρες της ΕΕ ή και εκτός αυτής. Έτσι, η αρνητική στάση φαίνεται να αποτελεί φαινόμενο που πρωτίστως «εισάγεται» από το εξωτερικό.

Η ισχυρή παρουσία των πολιτικών φορέων δράσης συσχετίζεται με το γεγονός ότι η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών (πχ διαχείριση συνόρων, καταγραφή αιτούντων ασύλου, μετεγκατάσταση προσφύγων ή συνεργασία με χώρες εκτός ΕΕ -όπως η Τουρκία- για τη διατήρηση προσφύγων στη χώρα τους) ήταν το πιο πολυσυζητημένο ζήτημα σε όλες τις χώρες (Πίνακας 1). Οι διεκδικήσεις σχετικές με τη διαχείριση μεταναστευτικών ροών έτειναν και αυτές, κατά μέσο όρο, να είναι κυρίως εναντίον των προσφύγων (Διάγραμμα 5). Θετικό πρόσημο υπέρ της αλληλεγγύης καταγράφηκε στον διάλογο σχετικά με τα αίτια της μετανάστευσης, το παρελθόν ή και τη μοίρα των προσφύγων: ζητήματα που στις περισσότερες χώρες βρίσκονταν στη δεύτερη θέση. Το παραπάνω στοιχείο συνδηλώνει πως τα αίτια της προσφυγικής κρίσης, θεωρούνται ένας επαρκής νομιμοποιητικός λόγος για να αφήσουν οι πρόσφυγες το σπίτι τους, αναζητώντας μια καλύτερη ζωή κάπου αλλού.

Στις διεκδικήσεις σχετικές με την κοινωνική ενσωμάτωση, οι φορείς της διεκδίκησης προώθησαν μια σχετικά θετική στάση προς τους πρόσφυγες. Ωστόσο, οι προβληματικές επιπτώσεις της μαζικής εισροής προσφύγων, οι οποίες συνδέθηκαν και με τη μακροχρόνια κοινωνική ενσωμάτωσή τους, συζητήθηκαν σε σχετικά αρνητικό τόνο. Έτσι, ενώ η αλληλεγγύη

μπορεί να προωθηθεί ευκολότερα μέσω των συζητήσεων για τα αίτια της κρίσης, η εφαρμογή της στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης των προσφύγων αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Τέλος, οι διεκδικήσεις σχετικά με την κοινωνία των πολιτών, τις δράσεις των πολιτών και τον εθελοντισμό είχαν συντριπτικά θετική ανταπόκριση, γεγονός που αναδεικνύει τον θετικό και υπέρ της αλληλεγγύης ρόλο τέτοιων φορέων, οι οποίοι πολλές φορές αντιστάθμισαν τον ελλειμματικό ρόλο των αρχών, παλεύοντας με ένα συντριπτικά αυξημένο φόρτο εργασίας.

Οι διεκδικήσεις είχαν τη μορφή πολιτικών αποφάσεων (17,7%), απευθείας δράσεων αλληλεγγύης και ανθρωπιστικής βοήθειας (7,5%), κινητοποιήσεων (10,4%) και προφορικών δηλώσεων (64,4%). Μελετώντας τους πολιτικούς φορείς, στους οποίους συγκαταλέγουμε εκπρόσωπους θεσμών (πχ καγκελάριος, δήμαρχος, γενικός γραμματέας ΟΗΕ, επίτροπος ΕΕ ή βουλευτής), οι προφορικές δηλώσεις ήταν μακράν η επικρατέστερη μορφή διεκδίκησης. Αυτό αναδεικνύει το σημαντικό ρόλο της πολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των πολιτικών που ασχολούνται με την «κρίση» (Πίνακας 2 και Διάγραμμα 6). Αντίθετα, άλλοι φορείς, (πχ εκτός πολιτικής) παρουσιάζουν μια πιο ισορροπημένη εικόνα, χρησιμοποιώντας διάφορες μορφές διεκδίκησης για να εισέλθουν στον διάλογο. Η κατανομή μεταξύ των μορφών διεκδίκησης στις χώρες της έρευνας παρουσιάζει ομοιομορφία, χωρίς να εντοπίζονται ιδιαίτερες διαφορές. Παράλληλα, ωστόσο, η κατανομή υποδηλώνει ότι οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών γίνονται γνωστοί στη σφαίρα του δημόσιου λόγου κυρίως μέσω των κινητοποιήσεων και όχι «μόνο» μέσω των προφορικών δηλώσεων.

Οι διεκδικήσεις υπέρ της αλληλεγγύης βασίστηκαν κυρίως σε αιτιολογήσεις σχετικές με τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την ισότητα. Οι αιτιολογήσεις οι οποίες ανέδειξαν μια πιο

ορθολογιστική στάση, ή και εκείνες που παρέπεμπαν σε ζητήματα σχετικά με την ταυτότητα, όπως ο εθνικισμός, ήταν συχνά περισσότερο αρνητικές. Για την πλειονότητα των διεκδικήσεων, δεν κωδικοποιήθηκε αιτιολόγηση (Διάγραμμα 7).

Πώς αντιμετωπίζονται οι διεκδικήσεις αλληλεγγύης: Αντιπαλότητα από τη βάση προς τα πάνω στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Ο διάλογος που διεξήχθη στο Facebook τον Σεπτέμβριο του 2015 δεν αντικατοπτρίζει τις συζητήσεις για τον λόγο μίσους ή το φιλτράρισμα πληροφοριών. Αντιμέτωποι με τις δημόσιες διεκδικήσεις, οι χρήστες/ριες του Facebook ανταποκρίνονται άμεσα στις απόψεις που ανακοινώνονται στα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, τα σχόλια ακολουθούν μια δυναμική αρνητικής αντίδρασης: Οι θετικές διεκδικήσεις αντιμετωπίζονται με αρνητικά σχόλια και το ανάποδο, και έτσι φαίνεται να εξισορροπείται η δυναμική της (μη) αλληλεγγύης που δεσπόζει στον κυρίαρχο διάλογο στα μέσα ενημέρωσης.

Ένας μεγάλος αριθμός σχολίων στο Facebook αναφερόταν σε διεκδικήσεις ή σε ζητήματα που περιλαμβάνονταν σε άρθρα κάτω από τα οποία είχαν αναρτηθεί. Ένας μικρότερος αριθμός σχολίων συμμετείχε στον ευρύτερο διάλογο χωρίς απευθείας απάντηση (Διάγραμμα 8). Επιπλέον, οι σχολιαστές συχνά προχωρούσαν σε δικές τους διεκδικήσεις (πάνω από το 80% των σχολίων). Αυτό υποδηλώνει ότι οι -από τα κάτω-αντιδράσεις των σχολιαστών ήταν στο ίδιο μήκος κύματος με την -από τα πάνω προς τα κάτω-επικοινωνία, όπως αυτή παρουσιάστηκε σε άρθρα εφημερίδων. Αντίστοιχα και τα ζητήματα που τίθενται, αντανακλώνται στα σχόλια, αποδεικνύοντας ότι η διαχείριση των

μεταναστευτικών ροών αποτελεί και πάλι το κυριότερο σημείο διαφωνίας (Διάγραμμα 9). Αυτό, ωστόσο, δεν συμβαδίζει με τον λόγο μίσους ή το φιλτράρισμα πληροφοριών που πολύ συχνά εμφανίζονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Όμως, για την αξιολόγηση αυτού του ευρήματος, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη ότι κωδικοποιήσαμε τα άρθρα με τον μεγαλύτερο αριθμό σχολίων και τα σχόλια που είχαν τα περισσότερα likes. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι οι εφημερίδες παρεμβαίνουν στις συζητήσεις που γίνονται στις σελίδες τους στο Facebook, ρίχνοντας τους τόνους και σβήνοντας, για παράδειγμα, προσβλητικά ή ρατσιστικά περιεχόμενα.

Κατά μέσο όρο τα σχόλια ήταν πιο αρνητικά από τις διεκδικήσεις. Εδώ, υπήρξε ένα ενδιαφέρον μοτίβο αντίδρασης που εντοπίστηκε σε σχεδόν όλες τις χώρες. Στην Πολωνία, για παράδειγμα, οι διεκδικήσεις που κωδικοποιήθηκαν σε άρθρα εφημερίδων ήταν σχετικά θετικές, και τα σχόλια ήταν σχετικά αρνητικά. Η μόνη χώρα στην οποία αυτό δεν παρατηρήθηκε ήταν η Ελλάδα. Εδώ όμως, οι διεκδικήσεις ήταν πολύ πολωμένες και αξιολογικές, ενώ τα σχόλια ήταν συνήθως πιο ουδέτερα, πράγμα που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μια διαφορετική μορφή αντίδρασης (Πίνακας 3).

Συνεπώς, φαίνεται ότι όσο πιο θετικές ήταν οι διεκδικήσεις, τόσο πιο αρνητικές ήταν οι αντιδράσεις των σχολιαστών. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μια έκφραση κριτικής και καχυποψίας ως προς τους πολιτικούς φορείς που ήταν ορατοί στις διεκδικήσεις τους. Απαντώντας σε αυτούς, όταν απαντούσαν, οι σχολιαστές κυρίως απαιτούσαν πολιτικές αποφάσεις. Συνολικά ωστόσο, το 73% των διεκδικήσεων δεν περιελάμβανε καμία έκκληση για δράση (Πίνακας 4).

Στα σχόλια, οι αιτιολογήσεις κυρίως σχετίζονταν με ανθρώπινα δικαιώματα, θρησκευτικά καθήκοντα και ιστορικούς λόγους. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι οι τοποθετήσεις ενάντια στην αλληλεγγύη είχαν περισσότερες αιτιολογήσεις από ό,τι οι διεκδικήσεις υπέρ της, το οποίο φαίνεται να υποδηλώνει ότι, σε καιρό κρίσης, η υποστήριξη των προσφύγων θεωρείται «φυσιολογική» και δεν χρήζει αιτιολόγησης (Διάγραμμα 10). Συνεπώς πτυχές της κοινωνικής προτίμησης που οδηγούν σε προκατειλημμένες στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες είναι απαραίτητο να δικαιολογούνται, σε αντίθεση με τις στάσεις που είναι υπέρ των προσφύγων.

Συνολικά, από την έρευνα προκύπτει μια εικόνα του Facebook ως ένα φόρουμ αντιδράσεων ενάντια στον κυρίαρχο λόγο (discourse). Προηγούμενες έρευνες τόνιζαν ότι τα σχόλια στο Facebook δεν θα έπρεπε να θεωρούνται αντιπροσωπευτικά της κοινής γνώμης. Ωστόσο, σύμφωνα με τα δικά μας αποτελέσματα, όπως προέκυψαν από την ανάλυση των δημοφιλέστερων άρθρων και σχολιασμών, ίσως τα στοιχεία αυτά θα έπρεπε να μελετηθούν περαιτέρω, ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τις συνθήκες υπό τις οποίες τα σχόλια μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο αντιπροσωπευτικά. Αυτό θα έπρεπε να συσχετιστεί και με τις πολιτικές των διαχειριστών των σελίδων/λογαριασμών, οι οποίες στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν χαμηλούς τόνους μπορεί να καθορίσουν την εξέλιξη τέτοιου είδους συζητήσεων.

Διαπιστώσεις από την έρευνα

Οι πολιτικοί και οι εμπλεκόμενοι φορείς όντως δεσπόζουν στον δημόσιο διάλογο για την αλληλεγγύη προς τους πρόσφυγες και συνεπώς ασκούν μεγαλύτερη επιρροή, αλλά έχουν και μεγαλύτερη ευθύνη για την τροπή του διαλόγου. Η ευκαιρία για μια ισχυρή

ευρωπαϊκή αλληλεγγύη χάθηκε τον Σεπτέμβριο του 2015, επειδή οι πολιτικοί επικεντρώθηκαν στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και των ανερχόμενων προβλημάτων αντί να προσφέρουν στην κοινωνία ένα όραμα ή ένα αφήγημα αλληλεγγύης να στραφεί. Δεν μπόρεσαν να πείσουν τους πολίτες ότι σε καιρό κρίσης μπορεί να υπάρξει ανάγκη επαναπροσδιορισμού των ζωών ασφαλείας αλλά και υπερνίκησης των ανησυχιών, προς όφελος της αλληλεγγύης προς αυτούς που την έχουν τόσο ανάγκη. Τα περιθώρια βελτίωσης είναι μεγάλα, για την κατά γράμμα εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης, την οποία η ΕΕ έχει ορκιστεί να προασπίσει.

Τον Σεπτέμβριο του 2015 η «Κουλτούρα Καλωσορίσματος» όπως αντιπροσωπευόταν από τους παράγοντες της κοινωνίας των πολιτών και τους πολίτες φαινόταν να αποτελεί το κυρίαρχο αφήγημα, το οποίο ωστόσο παραγκωνίστηκε από έναν πολιτικό διάλογο επικεντρωμένο στη διαχείριση και τα προβλήματα. Σε αυτό το σημείο, για την κοινωνία των πολιτών και τους μη πολιτικούς φορείς ήταν δύσκολο να εισέλθουν στον διάλογο. Αυτό ωστόσο, μπορεί να συμβάλει στη μη αναγκαία αύξηση της αρνητικής πρόσληψης της κρίσης, υποδηλώνοντας παράλληλα ότι οι πολίτες βασίζονται στους πολιτικούς και αναμένουν από αυτούς να πράξουν το σωστό, θεωρώντας εαυτούς ανίκανους να επιφέρουν οποιαδήποτε αλλαγή από μόνοι τους. Παίρνοντας ως παράδειγμα τη φημισμένη «Κουλτούρα Καλωσορίσματος» στη Γερμανία, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι οι πολίτες μπορούν να εμπλακούν και ότι έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν στην προώθηση της αλληλεγγύης προς αυτούς που τη χρειάζονται.

Αντίστοιχα, από τα ευρήματα προκύπτει μια πολύ αρνητική προκατάληψη ως προς τη συζήτηση περί αλληλεγγύης στους πρόσφυγες, ιδιαίτερα από τους πολιτικούς φορείς. Η έρευνα σχετικά με την επιρροή των μέσων ενημέρωσης έχει αναδείξει τον τρόπο

με τον οποίο τα περιεχόμενά τους σχετικά με τη μετανάστευση και τους πρόσφυγες μπορούν να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη αντιδημοκρατικών αξιών και την άνοδο εξτρεμιστικών πολιτικών κομμάτων. Από αυτή τη σκοπιά, τόσο οι πολιτικοί όσο και τα ΜΜΕ, προωθώντας την ανισότητα, συμβάλλουν στη διάβρωση της κοινωνικής συνοχής των κοινωνιών. Ωστόσο, όπως φαίνεται από τη δυναμική αντίδρασης των σχολίων του Facebook, οι άνθρωποι μπορεί να βρίσκουν έναν υπερβολικά θετικό διάλογο κυνικό και μη ανταποκρινόμενο στις ανασφάλειές τους, και να αντιδρούν σε αυτόν αρνητικά. Σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικοί και τα ΜΜΕ πρέπει να παροτρυνθούν ώστε να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους και να δουλέψουν για έναν πιο ισορροπημένο διάλογο, συζητώντας θέματα με έναν τρόπο που να είναι ανοιχτός προς όλους και βασισμένος σε γεγονότα, χωρίς να στιγματίζουν ομάδες ατόμων και χωρίς να ενισχύουν κατά αυτόν τον τρόπο τις ανησυχίες που προκαλεί η κρίση.

Σχετικά με τη δυναμική του Facebook, τα αποτελέσματά της έρευνάς μας δεν δείχνουν «προσβλητικές» συζητήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή απροθυμία των χρηστών να έρθουν σε επαφή με απόψεις αντίθετες με τις δικές τους. Αντίθετα, οι σχολιαστές συχνά ανταποκρίνονται άμεσα σε διεκδικήσεις ή σε ζητήματα που εγείρονται από άρθρα. Έτσι, αν και στην έρευνα δεν μελετήσαμε τα σχόλια σε σχέση με τις απευθείας απαντήσεις, οι χρήστες φαίνεται να ανταποκρίνονται γενικά, στοιχείο στο οποίο θα μπορούσαμε να εστιάσουμε σε μεγαλύτερο βάθος. Επιπλέον, η αλληλεπίδραση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (για παράδειγμα οι συζητήσεις μεταξύ ιδιοκτητών λογαριασμών Facebook και σχολιαστών) δεν έχει αξιοποιηθεί αρκετά από την έρευνα. Οπότε οι πολιτικοί δεν θα έπρεπε να φοβούνται ή να διστάζουν να έρθουν σε απευθείας διάλογο με τους σχολιαστές.

Οι στρατηγικές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πρέπει να σχεδιάζονται με έναν πιο

διαδραστικό τρόπο και για έναν επιπλέον λόγο: η αντίδραση των σχολιαστών μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τρίτους που προσπαθούν να χειραγωγήσουν και να στρατεύσουν κόσμο κατά των προσφύγων. Έτσι, οι υποστηρικτές της αλληλεγγύης δεν πρέπει να αφήνουν το πεδίο ελεύθερο στις δυνάμεις που εναντιώνονται στην αλληλεγγύη. Ιδιαίτερα οι πολιτικοί φορείς που είναι φιλικά προσκείμενοι στους πρόσφυγες θα έπρεπε να προσπαθήσουν να είναι πιο εμφανείς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και να επιβάλλουν πολιτικές που ρίχνουν τους τόνους και προωθούν έναν ανοιχτό διάλογο. Συγκεκριμένα, εστιάζοντας σε στρατηγικές υπέρ της αλληλεγγύης, οι φορείς των διεκδικήσεων θα μπορούσαν να κατευθύνουν τις συζητήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, συμβάλλοντας σε έναν ισορροπημένο γενικότερο διάλογο σχετικά με την αλληλεγγύη προς τους πρόσφυγες.

Οι πολιτικοί οφείλουν να ενισχύουν τη φωνή της αλληλεγγύης και να μην υποκύπτουν στον ομορτισμό της βραχυπρόθεσμης προβολής τους στο κοινό και στα μέσα ενημέρωσης. Θα πρέπει να υποστηρίζουν δημόσια τους στόχους της κοινωνίας των πολιτών, ή να τους ενσωματώσουν στις διεκδικήσεις και τις δράσεις τους. Αυτό θα αποτελούσε κίνητρο για την ενεργοποίηση και τη συμμετοχή των πολιτών, αλλά και για την προώθηση της αλληλεγγύης μέσω της δημιουργίας ενός βήματος για τους υποστηρικτές της. Μακροπρόθεσμα, αυτό θα μπορούσε επίσης να βοηθήσει στον μετριασμό της γενικότερης ανησυχίας των πολιτών και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής της κοινωνίας.

Παράμετροι της έρευνας

Το TransSOL είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ, που στόχο έχει να περιγράψει και να αναλύσει τις πρωτοβουλίες και τις πρακτικές αλληλεγγύης σε μια χρονική περίοδο που η ύπαρξη της ΕΕ απειλείται από τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, από τη

διαχείριση της λεγόμενης «προσφυγικής κρίσης», και από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για το Brexit το 2017. Το πέμπτο πακέτο εργασίας του TransSOL, μέσω ανάλυσης περιεχομένου του τύπου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, εστιάζει στη μελέτη των συλλογικών ταυτοτήτων και της αλληλεγγύης στη δημόσια σφαίρα, με μια διακριτή στόχευση στην «προσφυγική κρίση» του 2015/2016. Στόχος είναι η κατανόηση τόσο της δυναμικής όσο και των μοντέλων αντιπαράθεσης γύρω από την προσφυγική αλληλεγγύη σε οκτώ χώρες, λαμβάνοντας υπόψη τον διάλογο στα συμβατικά ΜΜΕ, καθώς και τις αντιδράσεις στον κυρίαρχο διάλογο, όπως αυτές εμφανίζονται στα σχόλια των χρηστών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Πιο συγκεκριμένα, βασιστήκαμε στη μέθοδο της ανάλυσης διεκδικήσεων (claims-making analysis) στις τρεις μεγαλύτερες εφημερίδες της Δανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Πολωνίας και του Ηνωμένου Βασιλείου και στις πέντε μεγαλύτερες εφημερίδες της Ελβετίας. Επιπλέον, μελετήσαμε τη σελίδα στο Facebook κάθε μιας από τις παραπάνω εφημερίδες, αναλύοντας τα σχόλια χρηστών με τα περισσότερα likes, στα άρθρα με τα περισσότερα σχόλια.

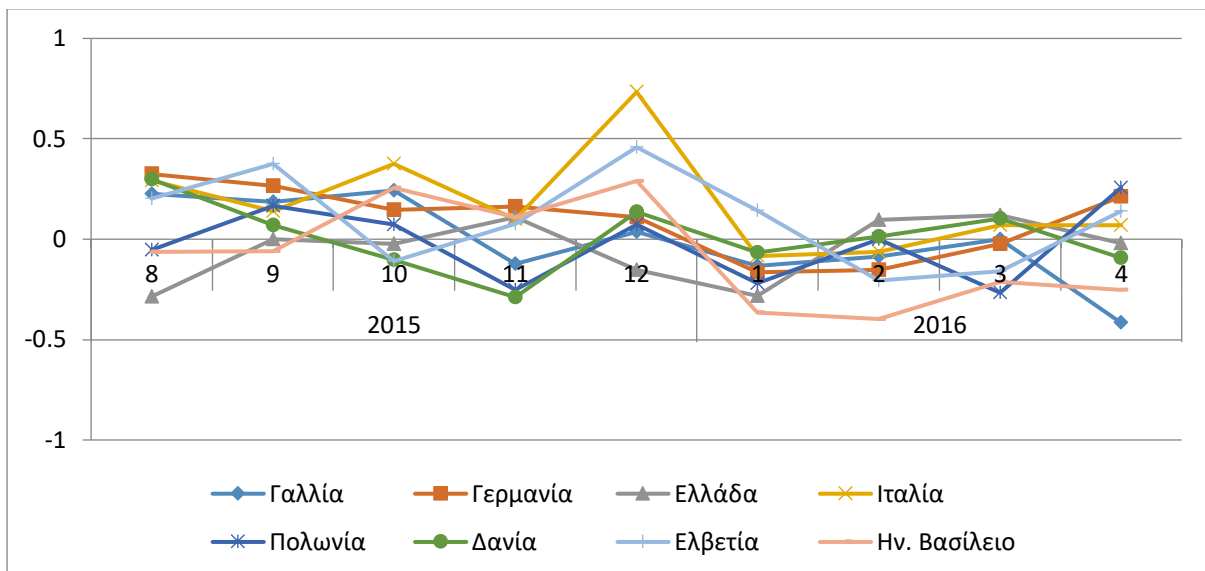
Ως διεκδικήσεις, ορίσαμε τις παρεμβάσεις, λεκτικές ή μη, που έγιναν στη δημόσια σφαίρα από οποιονδήποτε φορέα δράσης (συμπεριλαμβανομένων των ατόμων που συμμετέχουν σε δράσεις αλληλεγγύης), που σχετίζονται με τα συμφέροντα, τις ανάγκες ή τα δικαιώματα των προσφύγων. Οι διεκδικήσεις αλληλεγγύης εκφράζονται με τέτοιο τρόπο ώστε τα συμφέροντα, οι ανάγκες ή τα δικαιώματα των προσφύγων να ενισχύονται, να επιβεβαιώνονται, ή να υποστηρίζονται, ή και αντίθετα να απορρίπτονται, να υποβαθμίζονται ή να αποδοκιμάζονται. Συνολικά, κωδικοποιήσαμε περίπου 700 διεκδικήσεις ανά χώρα (σε σύνολο 6.093), με 300 επιπλέον σχόλια ανά χώρα (2.400 συνολικά). Ενώ και οι δυο τύποι δεδομένων, οι διεκδικήσεις και τα σχόλια,

μπορούν να μελετηθούν ανεξάρτητα, η δομή των δεδομένων της έρευνας επιτρέπει και τη σύνδεσή τους, δίνοντας τη δυνατότητα στους αναλυτές να αντιπαραβάλουν τις διεκδικήσεις στις εφημερίδες με τα σχόλια που τις συνοδεύουν.

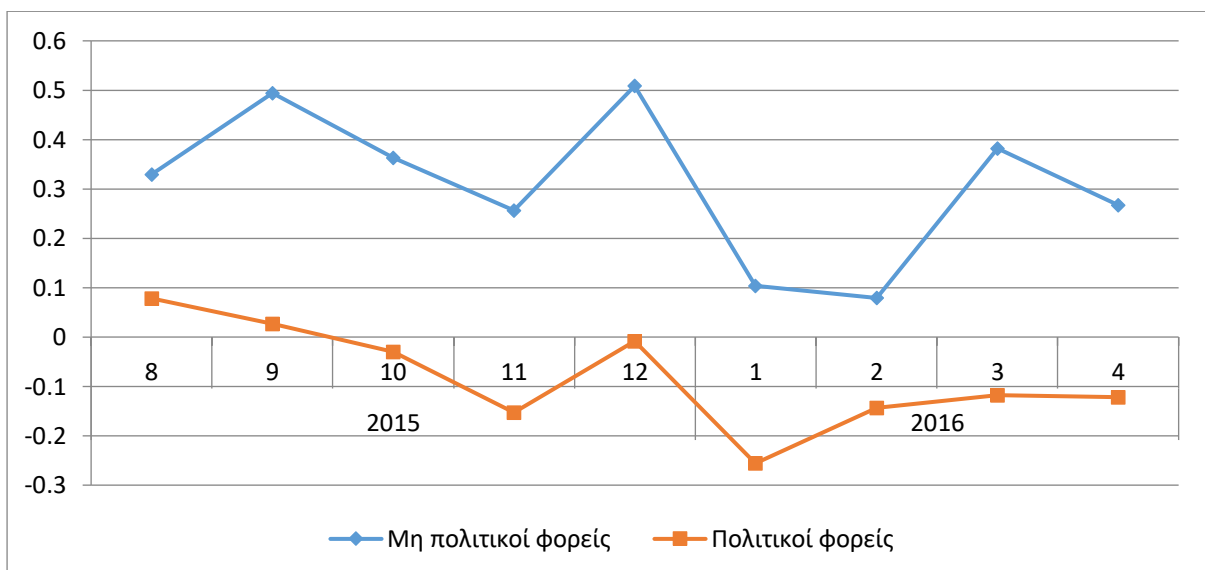
Η ανάλυση διεκδικήσεων πραγματοποιήθηκε με βάση αρκετές κεντρικές μεταβλητές: τον φορέα της διεκδίκησης (πχ ο πρωθυπουργός), τη μορφή της διεκδίκησης (πχ μια ομιλία στο κοινοβούλιο), το θέμα (πχ διαχείριση συνόρων), τη στάση προς τους πρόσφυγες (πχ θετική ή αρνητική) και την αιτιολόγηση (πχ συσχετισμός με πραγματιστικούς λόγους). Παράλληλα, κωδικοποιήθηκε το σε ποιόν απευθύνεται η διεκδίκηση, καθώς και οι φορείς που κατηγορούνται ή και επαινούνται για την εκάστοτε διεκδίκηση. Τέλος, κωδικοποιήθηκαν επίσης τα πεδία δράσης και οι εθνικότητες όλων όσων σχετίζονταν με τις διεκδικήσεις. Η ανάλυση των σχολίων ακολούθησε παρόμοια δομή, καθώς κωδικοποιήθηκαν διεκδικήσεις που προέκυπταν από τα ίδια τα σχόλια. Άλλα στοιχεία που καταγράφηκαν για τα σχόλια σχετίζονταν με την αναφορά τους: Αναφερόταν στο άρθρο κάτω από το οποίο δημοσιευόταν ή στη διεκδίκηση που γινόταν σε αυτό ή αποτελούσε μια δήλωση, η οποία απλώς συνεισέφερε στον ευρύτερο διάλογο για την προσφυγική κρίση; Η αξιοπιστία των παραπάνω μεταβλητών ελέγχθηκε σε βάθος σε μια σειρά από δοκιμές, που εξέτασαν την αξιοπιστία μεταξύ των οκτώ εμπλεκόμενων εθνικών ομάδων και εντός της κάθε μιας από αυτές. Ενώ κάποιες μεταβλητές αποδείχθηκαν περισσότερο προβληματικές από άλλες, οι επιστημονικά υπεύθυνοι των πακέτων εργασίας κατάφεραν να εκπαιδεύσουν τους εμπλεκόμενους στην κωδικοποίηση στο βαθμό που να επιτραπεί η χρήση της βάσης δεδομένων και η εξαγωγή από αυτήν αξιόπιστων συμπερασμάτων, σχετικά με το βαθμό της αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες στη δημόσια σφαίρα.

Παράρτημα

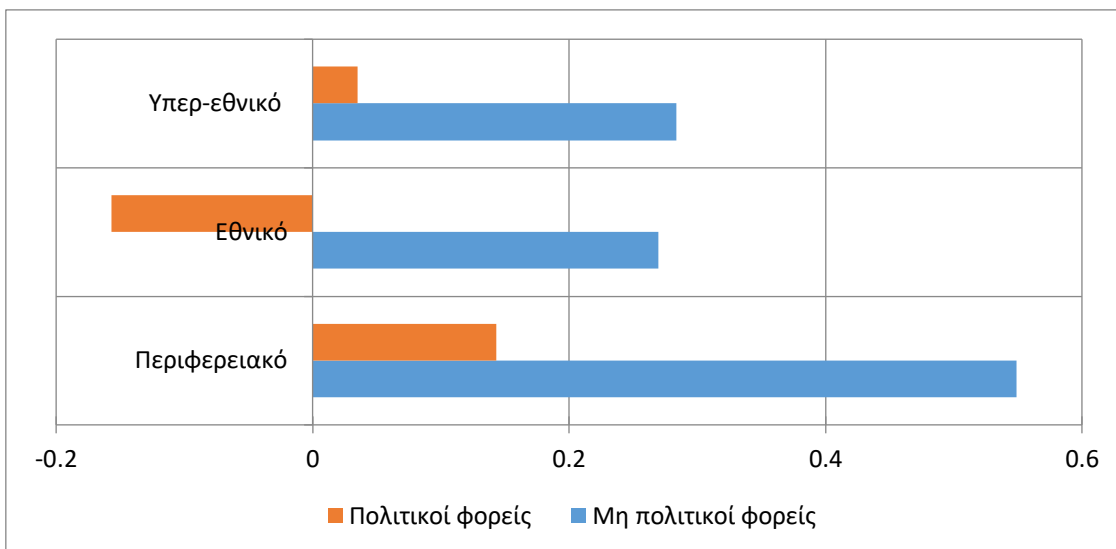
Διάγραμμα 1: Διαχρονική κατανομή διεκδικήσεων αλληλεγγύης στις εφημερίδες

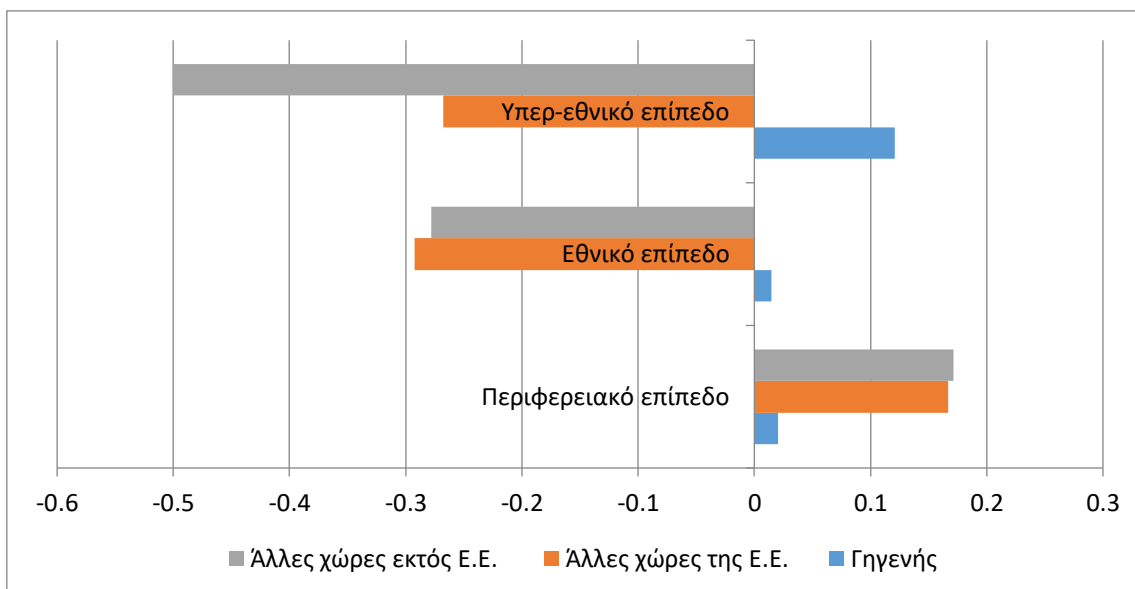
Διάγραμμα 2 : Διαχρονική εξέλιξη του μέσου όρου της στάσης των πολιτικών και μη πολιτικών φορέων διεκδίκησης

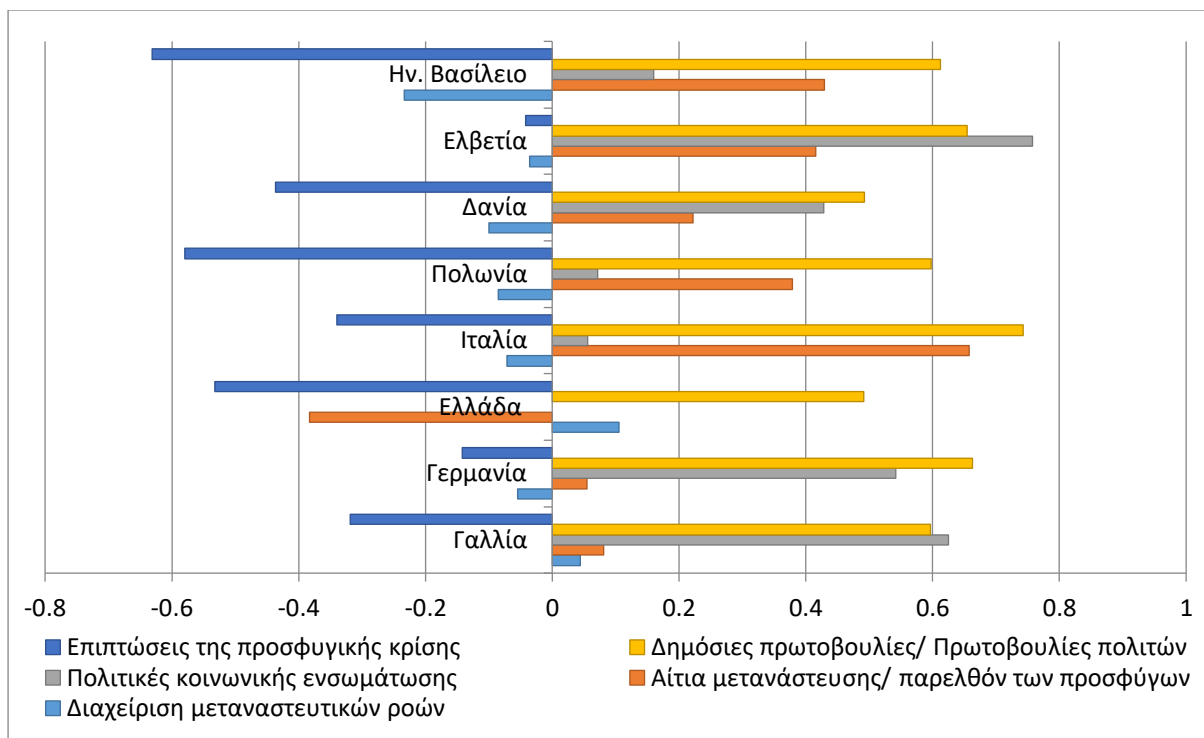
Διάγραμμα 3 : Μέσος όρος της στάσης των φορέων διεκδίκησης σε σχέση με το χωρικό τους πεδίο

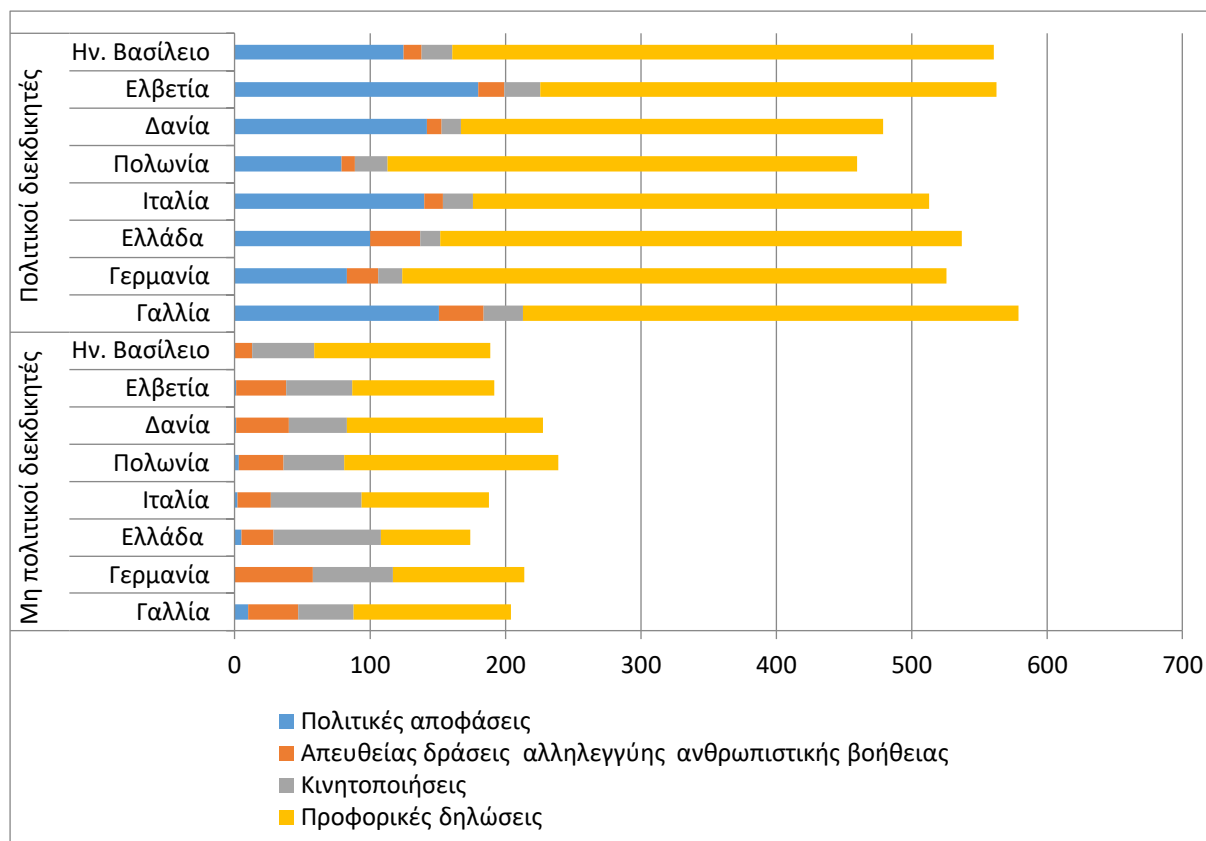
Διάγραμμα 4 : Μέσος όρος της στάσης των φορέων διεκδίκησης σε σχέση με την εθνικότητα τους

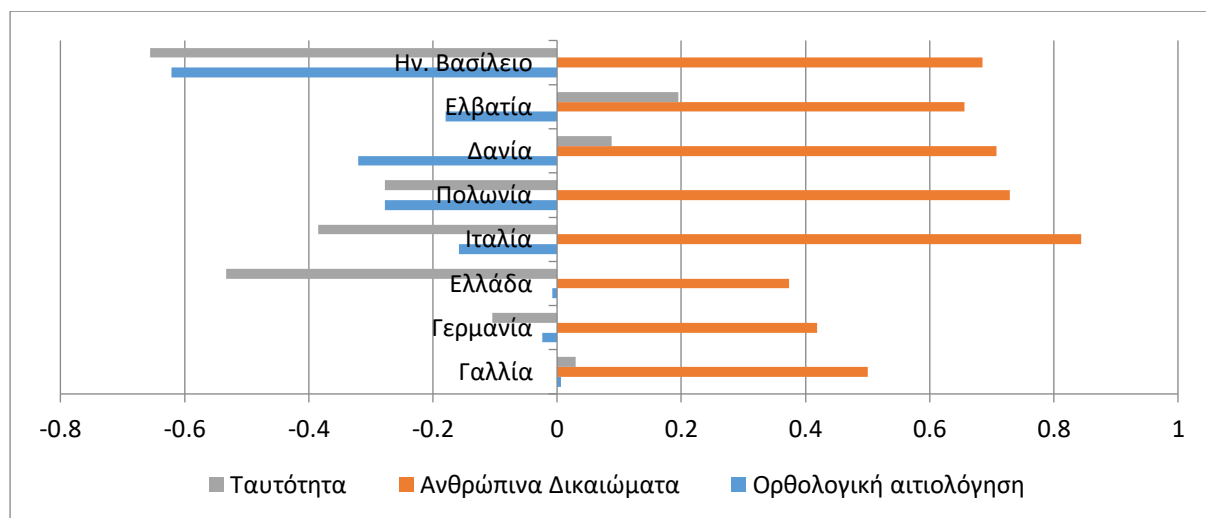
Διάγραμμα 5 : Μέσος όρος της στάσης σε σχέση με τα ζητήματα που συζητήθηκαν στις διεκδικήσεις αλληλεγγύης ανά χώρα

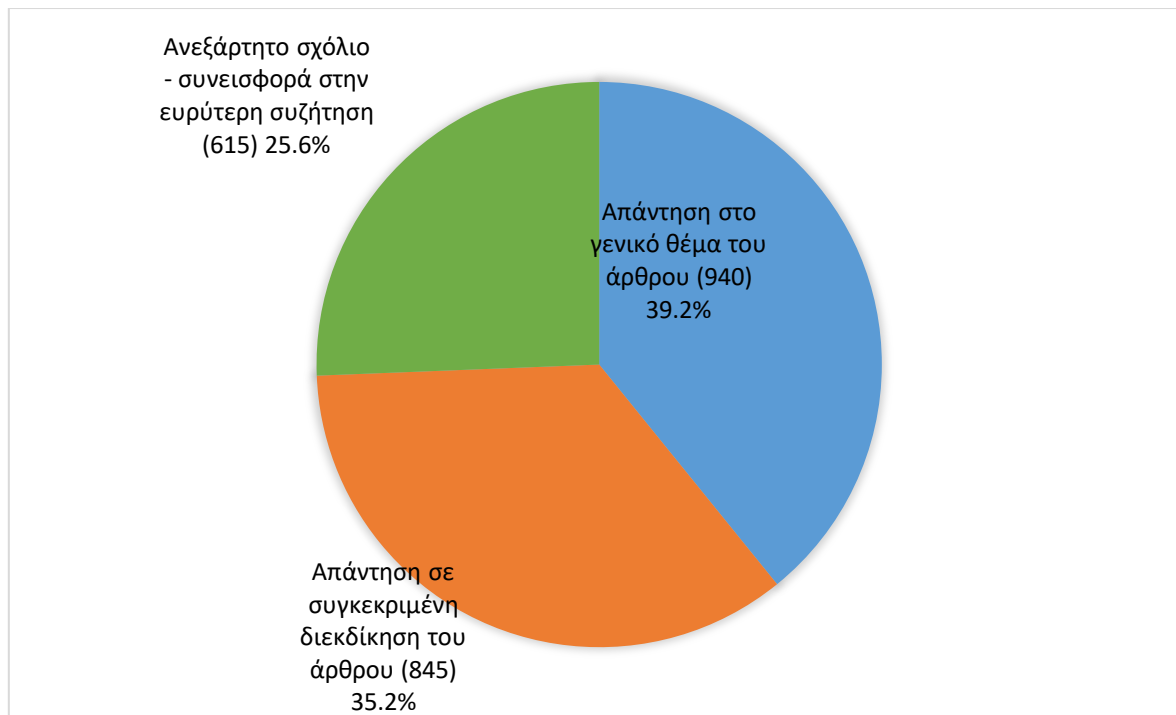
Διάγραμμα 6 : Μορφές διεκδικήσεων ανά πολιτικό/μη-πολιτικό φορέα και χώρα στις διεκδικήσεις που εμφανίζονται στις εφημερίδες

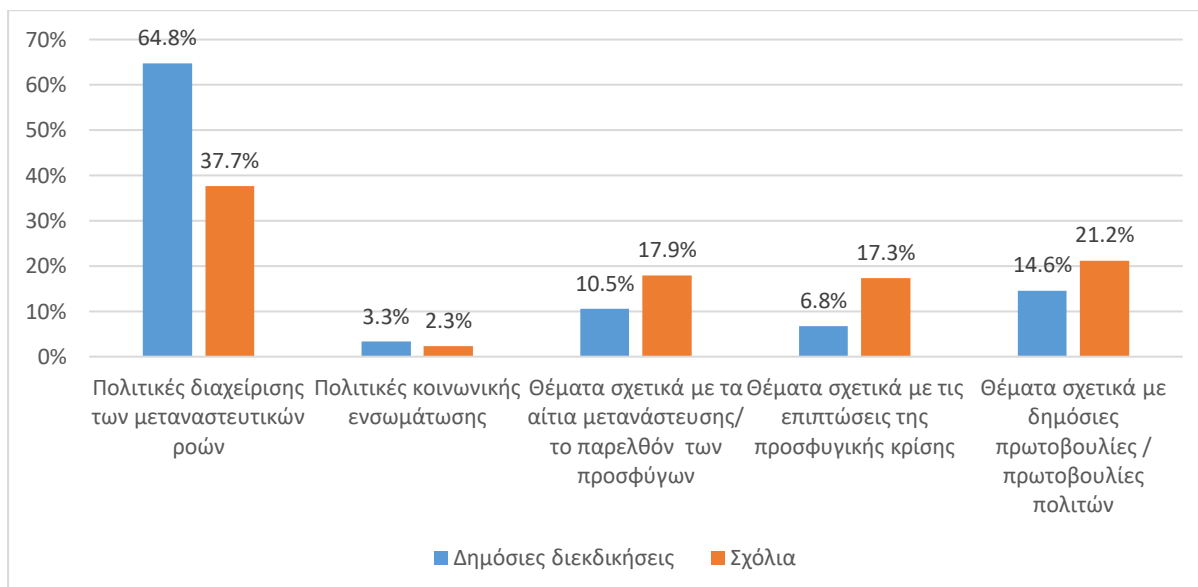
Διάγραμμα 7 : Αιτιολογήσεις των διεκδικήσεων που εμφανίζονται στις εφημερίδες και ο μέσος όρος της στάσης τους

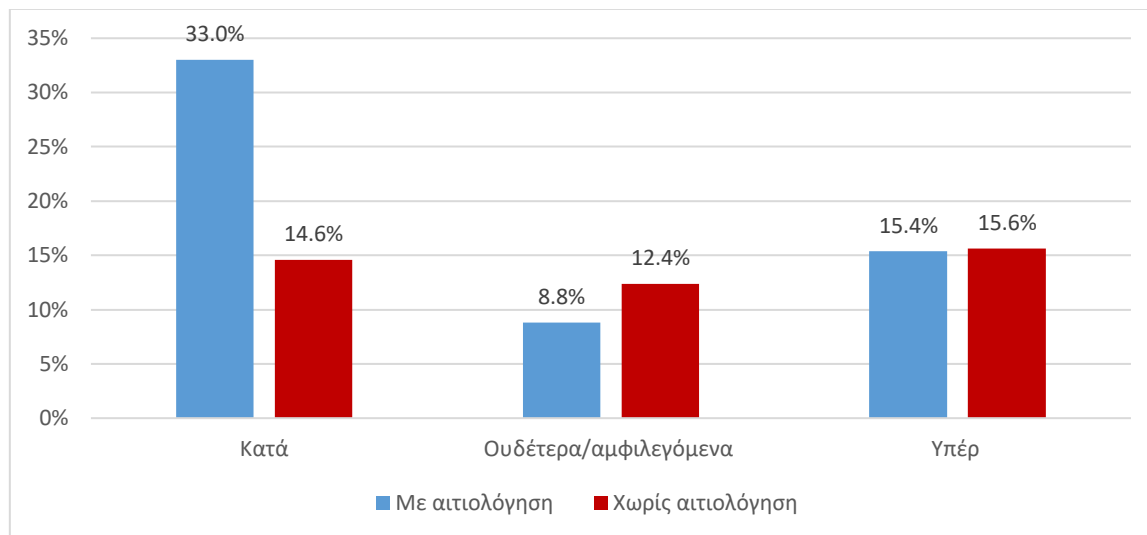
Διάγραμμα 8: Αναλογίες σχολίων διαφορετικών τύπων

Διάγραμμα 9 : Σύγκριση των ζητημάτων που συζητήθηκαν στις διαδικτυακές διεκδικήσεις και τα σχόλια

Διάγραμμα 10 : Στάση των σχολίων με και χωρίς αιτιολόγηση

Πίνακας 1: Θέματα των διεκδικήσεων σχετικά με την «προσφυγική κρίση» ανά χώρα (%)

	Διαχείριση Μεταναστευτικών ροών	Πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης	Αίτια μετανάστευσης/ παρελθόν των προσφύγων	Επιπτώσεις της προσφυγικής κρίσης	Δημόσιες πρωτοβουλίες/ Πρωτοβουλίες πολιτών
Γαλλία	64.9%	5.2%	10.9%	11.9%	7.1%
Γερμανία	49.9%	8%	12.3%	16.2%	13.6%
Ελλάδα	66.1%	2.9%	11.6%	11%	8.4%
Ιταλία	65.5%	2.6%	15.4%	7.1%	9.4%
Πολωνία	62.4%	4%	10.6%	9.9%	13.1%
Δανία	66.5%	8.9%	7.6%	7.8%	9.2%
Ελβετία	66.1%	4.2%	8.4%	6%	15.3%
Ην. Βασίλειο	68.1%	3.2%	15.9%	8.6%	4.2%
Σύνολο	63.7%	4.9%	11.6%	9.8%	10%

Πίνακας 2: Μορφές διεκδίκησης στις εφημερίδες σχετικές με την προσφυγική κρίση ανά χώρα (%)

	Πολιτικές Αποφάσεις	Άμεση Αλληλεγγύη και Ανθρωπιστική Βοήθεια	Διαμαρτυρίες	Προφορικές Δηλώσεις	Άγνωστη	Σύνολο
Γαλλία	21.4%	9.5%	8.9%	59.9%	0.3%	100.0%
Γερμανία	11.2%	11%	10.4%	67.4%	0.0%	100.0%
Ελλάδα	15%	9.1%	13.9%	61.9%	0.0%	100.0%
Ιταλία	20.3%	5.6%	12.7%	61.5%	0.0%	100.0%
Πολωνία	11.8%	6.1%	9.8%	72.2%	0.0%	100.0%
Δανία	20.3%	7.1%	8.1%	64.6%	0.0%	100.0%
Ελβετία	24.4%	8.3%	9.7%	57.7%	0.0%	100.0%
Ην. Βασίλειο	16.8%	3.4%	9.4%	70.4%	0.0%	100.0%
Σύνολο	17.7%	7.5%	10.4%	64.4%	0.0%	100.0%

Πίνακας 3: Ποσοστά διαδικτυακών διεκδικήσεων και σχολίων σύμφωνα με τη στάση τους (%)

	Διεκδικήσεις σε εφημερίδες			Σχόλια		
	Κατά	Ουδέτερη Στάση	Υπέρ	Κατά	Ουδέτερη Στάση	Υπέρ
Γαλλία	28.5%	24.5%	47%	53.3%	26.3%	20.4%
Γερμανία	22.6%	28.2%	49.2%	55.2%	21.4%	23.4%
Ελλάδα	41.5%	17%	41.5%	24.6%	42%	33.3%
Ιταλία	31.9%	22.3%	45.8%	27.6%	23%	49.4%
Πολωνία	27.2%	29%	43.8%	75.3%	15.9%	8.8%
Δανία	39.3%	14.5%	46.2%	47.4%	12.9%	39.7%
Ελβετία	24%	14.4%	61.6%	48.8%	16.4%	34.8%
Ην. Βασίλειο	40.7%	24.6%	34.7%	52.3%	10%	37.7%
Σύνολο	30.7%	22.3%	47%	47.7%	21.3%	31.1%

Πίνακας 4: Αιτήματα για δράση όπως εντοπίστηκαν στα σχόλια (%)

	Πολιτική/ Δικαστική Δράση	Άμεση Αλλη- λεγγύη	Ανθρωπι- στική Βοήθεια και Κινητο- ποίηση	Δια- μα- ρτυ- ρίες	Μέτρα Καταστολής	Διαδικτυα- κή Κινητοποίηση	Άλλο	Κανέ- να Αίτημα για Δράση	Σύνολο
Γαλλία	30.7%	2.6%	0.7%	1.8%	0.0%	9.1%	0.4%	54.7%	100%
Γερμανία	10.9%	3.5%	0.0%	0.0%	0.0%	0.5%	5.5%	79.6%	100%
Ελλάδα	4.3%	1.4%	0.0%	1.1%	0.4%	0.0%	0.0%	92.8%	100%
Ιταλία	3.3%	8.8%	0.4%	0.0%	0.8%	0.0%	20.5%	66.1%	100%
Πολωνία	8.4%	1.7%	0.0%	0.4%	0.8%	0.0%	3.8%	84.9%	100%
Δανία	17.2%	6.0%	0.0%	0.4%	1.7%	0.0%	8.2%	66.4%	100%
Ελβετία	16.7%	4.4%	0.7%	0.3%	0.7%	0.0%	4.8%	72.4%	100%
Ην. Βασίλειο	22.7%	5.4%	0.4%	0.4%	0.0%	1.5%	4.2%	65.4%	100%
Σύνολο	14.6%	4.2%	0.3%	0.6%	0.5%	1.5%	5.7%	72.6%	100%